

Az akadémiai intézeteknek nem kizárólag csak az alapkutatások terén vannak közfeladatai. A kutatási területén felmerülő aktuális kérdések – szakmai és hiteles – elemzése ugyanúgy a feladatkörébe tartozik. Különösen igaz lehet ez napjainkra, amikor az információs források megsokszorozódása nagyon gyakran félreértések és pontatlanságok széleskörű elterjedésével is együtt jár.

A Jogi Iránytű című elektronikus folyóirat elsődleges célja az előbbiekkel összhangban a hiteles tájékoztatás. A Jogtudományi Intézet kutatói által készített rövid írások aktuális jogi problémák elemzésére töreksenek, felhasználva az akadémiai kutatások során felhalmozott szaktudást és ismereteket. Amennyiben ez lehetséges, a cikkek egy adott kérdés külföldi és nemzetközi dimenzióit is bemutatják, mivel az összehasonlítás segítségével a problémák olyan vonatkozásai is láthatóvá válhatnak, melyek kizárólag a nemzeti jogrend irányából elemezve nem biztos, hogy rögtön szembetűnnek.

Bízunk abban, hogy a Jogi Iránytű a jogi kérdések iránt érdeklődők számára az ismeretek alapvető és hiteles forrásává válik hamarosan!

Fekete Balázs
felelős szerkesztő

Tartalom

Bodzási Balázs: A Nemzetközi Valutaalappal köthető hitelmegállapodásokról	2
Kecskés Gábor: A "környezetiség" megjelenése a Nemzetközi Bíróság előtt - az újabb ügyek jelentősége?	4
Kőhidi Ákos: A Hamisítás Elleni Kereskedelmi Megállapodás egyes polgári jogi kérdései	6
Schweitzer Gábor: Az "egyházi törvény" kálváriája - Megjegyzések a 2011. évi CCVI. törvényhez	9
Török Gábor: Csődjogi dzsungel	12
Könyvszemle	13

Szerkesztőbizottság:

Boóc Ádám
Gárdos-Orosz Fruzsina,
Kecskés Gábor

Felelős szerkesztő: Fekete Balázs

Kiadó:
MTA TK Jogtudományi Intézet
A kiadó székhelye: Budapest
Felelős kiadó: az MTA TK főigazgatója

honlap: iranytu.mta-ius.hu

ISSN 2063-8841

email: fekete.balazs@jog.mta.hu

A Nemzetközi Valutaalappal köthető hitelmegállapodásokról

1. A Nemzetközi Valutaalap főbb tevékenységi körei

Az ENSZ keretében 1944. július 22-én Washingtonban létrehozott és 1946 májusától tevékenykedő - jelenleg 187 tagországgal rendelkező - Nemzetközi Valutaalap (IMF) a nemzetközi monetáris rendszer egyik központi intézménye. Az IMF fő feladatának a tagállamok monetáris politikájának összehangolását és támogatását, a világkereskedelem bővülését, a nemzetközi pénzügyi piacok stabilizálását, valamint a nemzetközi fizetési forgalom biztonságának megteremtését tekinti. A tagállamok árfolyam-politikájának felügyelete, valamint a technikai segítségnyújtás mellett azonban az IMF egyik legfontosabb tevékenységi köre a tagállamoknak nyújtott pénzügyi hitelezés. A 2008-as nemzetközi pénzügyi válság hatására az IMF feladatai is jelentős mértékben megváltoztak, amelyekhez hozzáigazították a Valutaalap által kínált hitelek összetételét is.¹

2. Az IMF által kínált hiteltípusok

Az IMF hitelkonstrukcióit két nagy csoportba lehet sorolni: a) rendes hitelkeretek és b) különleges hitelkeretek. A 2008-as globális pénzügyi válság hatására mindkét hitelkeret-típus vonatkozásában jelentős módosításokra került sor. A rendes hitelkereteket megemelték, és ezt a tagállamokat érintő kvótaemeléssel finanszírozták. A különleges hitelkereteket pedig - egy új hitelegyezmény alapján - a tagországok egyedi és önkéntes hozzájárulásai révén töltik fel. Az eddigi két legnagyobb összegű hozzájárulást Japán és az USA folyósította (100-100 milliárd USD).

A hagyományos hitelkonstrukciók közül a készenléti hitel a legfontosabb. A különleges hitelek köréből az újonnan bevezetésre került rugalmas hitelt kell kiemelni. Emellett említést kell tenni az elővigyázatossági típusú hitelkezeletről is, mely magyar szempontból is relevanciával bír.

2.1. Készenléti hitelkeret: *Stand-by Arrangement* (SBA)

A legrégebbi és a legelterjedtebb, 1946 óta folyamatosan nyújtott, szigorú feltételekhez kötött hiteltípus. A feltételek a teljesülését az IMF korábban általában negyedévente ellenőrizte. A gazdasági válság hatására az IMF a készenléti hitelét lényegesen rugalmasabbá tette. Erre a célra hozták létre a kibővített készenléti hitelmegállapodásokat (*Enhancing Stand-by Arrangement*). A kibővített készenléti hitel folyósítására a válság megelőzésének céljából kerülhet sor olyan tagországok esetében, amelyek nem jogosultak a rugalmas hitelkeret igénybevételére. Ennek révén nagy összegű hozzáférés biztosítható elővigyázatossági célból, fokozott rugalmasság mellett. A rugalmasság részben a hozzáférés felgyor-

sítását, részben pedig az ellenőrzések ritkítását jelentette, de csak azoknál a tagállamoknál, amelyek gazdaság-politikájának az erőssége, illetve a folyó fizetési mérleg hiányának a természete ezt lehetővé teszi.

2.2. Rugalmas hitelkeret: *Flexible Credit Line* (FCL)

Ezt a hiteltípust az IMF erős gazdasági alapokkal rendelkező, megbízható gazdaságpolitikát folytató országoknak kínálja. Elsődleges célja a válság megelőzése, illetve a válságkezelés. Ezt a hitelfajtát 1997 után a szükségfinanszírozási mechanizmus keretében vezették be. A rugalmas hitelkeret lényeges sajátossága, hogy a múlt elemzésére alapozott (*ex post*) készenléti hitelekkel szemben, *ex-ante* feltételekre épül.

A rugalmas hitelkerethez azok a tagországok férhetnek hozzá, amelyek stabil fundamentumokkal és gazdaságpolitikával, valamint megbízható „előélettel” rendelkeznek. Ebből a hitelkeretből tehát csak olyan, különösen jól teljesítő tagországok juthatnak forrásokhoz, amelyek korábban valamennyi IMF által támogatott programjukat sikeresen teljesítették.

A rugalmas hitelkeret a válság megelőzése érdekében vehető igénybe. Ehhez a hiteltípushoz a hagyományos IMF hiteleknel szokásos szakaszolás és feltételek mellőzésével is lehet hozzájutni. E hitelkeret további sajátossága az is, hogy azonnal lehívható a teljes hitelösszeg, amelyre más IMF hitelkonstrukcióknál nincs lehetőség. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy a rugalmas hitelnek egyáltalán semmilyen feltételei ne lennének, nincs szó tehát feltétel nélküli hitelnyújtásról.

2009-ben az IMF három hitelt folyósított a rugalmas hitelkeretből (Mexikó: 48 milliárd USD, Lengyelország: 21 milliárd USD, Kolumbia: 10 milliárd USD).

2.3. Elővigyázatossági és likviditási hitelkeret: *Precautionary and Liquidity Line* (PCL)

Ezt a hitelfajtát a Valutaalap olyan megbízható és stabil gazdasági alapokkal rendelkező országoknak nyújtja, amelyek a sérülékenységük miatt nem felelnek meg az előző, rugalmas hitelkeret szigorúbb feltételeinek.

2010-től új hitelkonstrukciók is elérhetőekké váltak a fejlődő országok számára, és ezzel párhuzamosan egyes, ritkán használt hitelkonstrukciók pedig megszűntek. Az 1997-es délkelet-ázsiai válság hatására bevezetett kiegészítő tartalékhitel (*supplemental reserve facility*), valamint egy másik konstrukció, az ún. kiegyenlítő hitelkeret (*compensatory financing facility*) is eltűnt az IMF által kínált finanszírozási megoldások sorából.

¹ Erről részletesebben ld.: CSÁKI GY.: A Nemzetközi Valutaalap és a gazdasági válság, 2008-2009. *Pénzügyi Szemle*, 2009/4. 545-567.

3. Szükségfinanszírozási mechanizmus

A hitelnyújtási eljárásra nézve lényeges változást eredményezett, hogy 1997-től az IMF létrehozta a szükségfinanszírozási mechanizmust (*Emergency Financing Mechanism*). Ennek célja, hogy a Valutaalap a megszo- kottnál sokkal gyorsabban nyújtson pénzügyi forrásokat a tagországoknak. Ezt a mechanizmust akkor lehet alkalmazni, ha egy tagország olyan különleges helyzetbe kerül, amely veszélyezteti pénzügyi stabilitását és gyors válasz szükséges a fenyegetés elhárításához. A szükségfinanszí- rozási mechanizmus keretében a végleges hiteldöntés rendkívül rövid idő alatt meghozható.

A szükségfinanszírozási mechanizmus keretében elő- ször az 1997-ben kitört délkelet-ázsiai válság által legin- kább sújtott tagországoknak nyújtott az IMF hitelt (Fülöp- szigetek, Thaiföld, Dél-Korea, Indonézia). A 2008-ban kitört globális pénzügyi válság hatására újabb országok kaptak pénzügyi támogatást az IMF-től (2008/09-ben összesen 16 ország, köztük Magyarország). Ezeket az IMF készenléti hitelként nyújtotta. 2009-ben a 16 élő készen- léti hitel összege meghaladta a 74 milliárd USD-t (ebből Magyarországé 16 milliárd USD).

4. Magyarország és az IMF

Magyarország 1982 óta tagja a Nemzetközi Valuta- alapnak. Az IMF alapokmányának a kihirdetésére 1982. évi 6. törvényerejű rendeletben került sor (Magyar Köz- löny, 1982. május 10., 1982. évi 26. szám, 436-470.).

Az IMF az elmúlt harminc év alatt több alkalommal is nyújtott hazánknak hitelt. 1996-ig összesen kilenc alka- lommal történt hitelfelvétel. Ezek közé tartozott az 1996. március 4-én létrejött készenléti hitelmegállapodás is.

A 2008-as globális pénzügyi válság nyomán Magyaror- szág ismét IMF hitelfelvételre szorult. Az előzőekhez hasonlóan ez is egy készenléti típusú hitel volt. Ennek a 16,2 milliárd USD-ről szóló, 23 hónap futamidejű hitelmegállapodásnak a megkötésére 2008. november 6- án került sor.²

A 2012-es gazdasági körülmények között Magyaror- szág vagy ismét egy készenléti típusú hitelt (SBA), vagy pedig egy elővigyázatossági hitelt vehetne fel (PCL). Az ország számára természetesen a PCL jóval kedvezőbb feltételeket jelentene, tekintve azonban, hogy ez utóbbit az IMF kizárólag stabil gazdasági alapokkal rendelkező tagországoknak nyújtja, ezért jóval nagyobb az esélye egy újabb készenléti típusú hitelmegállapodás létrejöttének. Ebbe az irányban mutatnak a Valutaalap munkatársai által tett nyilatkozatok is.³

Bodzási Balázs
tudományos segédmunkatárs

² A 2008-ban kötött készenléti típusú hitelmegállapodás teljes szövege elérhető a Magyar Nemzeti Bank honlapján: http://www.mnb.hu/Root/MNB/A_jevybank/eu/mnbhu_eu_imf/mnbhu_hitelmegallapodas

³ http://hvg.hu/gazdasag/20120105_IMF_januar_18

A "környezetiség" megjelenése a Nemzetközi Bíróság előtt – az újabb ügyek jelentősége?

A környezeti vonatkozásokat magukban foglaló, a környezet védelmével kapcsolatos viták rendezése hosszú időn keresztül leginkább diplomáciai és a bírói utat nélkülöző egyéb módokon történt (két jelentős kivételként nevesíthető az ún. *Trail Smelter-ügy* (Egyesült Államok c. Kanada) az 1930-40-es évekből, valamint a *Lanoux-tó ügye* (Spanyolország c. Franciaország) az 1950-es évekből, melyekben választottbírók jártak el). A bírói úttal kapcsolatos ellenérzések hátterében alapvetően a környezet védelmével kapcsolatos kötelezettségeket megállapító kötelező erejű normák hiánya állt (a potenciális felperes így felmérve az alperes normatív kötelezettségének hiányát, inkább lemondott a perlésről). Azt sem szabad elfelejteni, hogy e normákat a nemzetközi közösség legfőbb szereplői csak a XX. század utolsó évtizedeiben alkottak meg.

Mindazonáltal, az 1970-es évektől felgyorsuló környezetjogi jogalkotás egyfajta paradigmaváltást hozott a természet és épített környezet védelmének nemzetközi módozataiban, ez a nemzetközi bíraskodást is hangsúlyosan érintette. Ez az írás azt vizsgálja, hogy - figyelemmel a Nemzetközi Bíróság napirendjén szereplő újabb ügyekre - a környezetjogi bíraskodás egyre gyakoribbá válásával párhuzamosan a nemzetközi közösség a környezeti vonatkozásokat magukban foglaló ügyek esetében erőteljesebb bírósági igényérvényesítési szándéknak lehet-e tanúja, és esetlegesen erre fel kell-e készülnie a Nemzetközi Bíróságnak, vagy a helyzet egészen más, és a jelenleg függőben levő környezeti tárgyú ügyek magas számából különösebb következtetések még nem szűrhetők le.

I.

Az első környezeti implikációkkal rendelkező ügyek az 1970-es években kerültek a Nemzetközi Bíróság elé, noha ezen ügyek lényege, különösen pedig a hágai székhelyű testület megállapításai döntően egyes természeti erőforrások (pl. a halállomány, ld.: az 1972-es ítéletet a *két izlandi halászati ügyben*) védelmét biztosító szerződéses rendelkezések megítélésére fókuszáltak, semmint egyfajta környezetvédelmi bíraskodás irányába mutató, azt elősegíteni képes *ratio decidendi* jellegű érvelések formájában kerültek napvilágra. Ezek a jogesetek csak érintőlegesen és inkább csak egyes részleteiben járulhattak hozzá (pl. az ún. *csendes-óceáni nukleáris kísérletek ügyében* a környezeti hatások vizsgálata voltaképpen el is maradt - más vonatkozásokra tekintettel) a nemzetközi környezetvédelmi jog, ezzel együtt pedig a nemzetközi környezetjogi bíraskodás fejlesztéséhez. Mégis, ezen ügyek bizonyos fokú "hozzáadott értéke" azért kétségtelenül érezhető hatását jelenkorunk nemzetközi jogában is.

Alaptételnek tekinthető, hogy az 1990-es évekig a Nemzetközi Bíróságnak nem volt érdemi lehetősége a környezeti károkozást, az egyes környezeti elemeket védeni hivatott nemzetközi normáknak az adott ügyekben betöltött szerepét vizsgálni és megítélni. Egyrészt

ezek az ügyek valójában a nemzetközi környezetvédelmi jog "születése" idején indultak meg, amikor az integrációban, a környezet elemeinek integratív egységében gondolkodó, arra reflektáló "környezetiség" gondolata még közel sem volt annyira jelentős és elfogadott, mint manapság. Másrészt pedig a Nemzetközi Bíróságnak az egyes jogvitákban a lényegi kérdéseket érintő nemzetközi normák fényében egészen más irányból, más jogi tények mentén kellett szemlélnie az ügyeket, a felek magatartását és kötelezettségeit, amelyek sokszor teljes mértékben függetlenek voltak a környezet érdekétől.

II.

Az 1990-es évekből a kérdéskör vizsgálatakor két tényezőt nem hagyhat figyelmen kívül az elemzés, amely az előző pontban bemutatott korszakhoz képest már nem elhanyagolható előrelépést mutat.

Elsőként meg kell említeni, hogy az adott évtizedben - mint a nemzetközi környezetvédelmi jog egyfajta "aranykora", amikor a legtöbb vonatkozó tárgyú nemzetközi norma született - a Nemzetközi Bíróság jogvitáinak listáján megjelentek az első olyan ügyek, ahol a környezet védelme a legfőbb és elsődleges, azaz mindenképpen prioritást igénylő szempontok között szerepelt. Így a Bíróság immáron érdemi ítélezésében, nagyhatású ítéleteiben (ld. a *Bős-Nagymaros ügyben* hozott 1997-es ítélet) és tanácsadó véleményeiben (*nukleáris fegyverekkel való fenyegetésnek vagy ezek alkalmazásának jogszerűségéről* alkotott 1996-os tanácsadó vélemény) volt kénytelen a nemzetközi környezetvédelmi tárgyú ügyek evolútív fejlődésének egyes kérdéseivel foglalkozni.

Továbbá, 1993-ban a Nemzetközi Bíróság saját tagjai közül egy héttagú környezetjogi-környezetvédelmi kérdésekkel foglalkozó kamarát hozott létre, tekintettel a nemzetközi környezetvédelmi jog, valamint a környezet védelme terén végbement fejlődésre és változásra, amely önmagában prognosztizálta a Bíróságra váró környezeti tárgyú ügyek számának növekedését. Sajátságos és szimbolikus viszont, hogy a kamara közel másfél évtizedes fennállása (2006-ban már nem választottak újabb tagokat) alatt egyetlen üggyel sem foglalkozott, noha számos ügyben lehetőség lett volna a kamara igénybevételére (ld. pl. a magyar-szlovák jogvita - *Bős-Nagymaros ügy*, amely szintén nem került a kamara elé, holott arra - az államok ilyen irányú szándéka esetén - lehetőség lett volna), ehelyett a peres felek a Nemzetközi Bíróság teljes ülése előtt való eljárásról határoztak. Pozitív fejlemény viszont, hogy e kamara felállításával bebizonyosodott a Bíróság érzékenysége az újabb problémákra, melyekre rugalmas módon képes volt reagálni. Ez a Bíróság merőben új és innovatív szemléletét is bizonyítja.

Az iménti két tényezőt végső soron ki kell azzal is egészíteni, hogy a nukleáris fegyverekkel való fenyegetésnek vagy ezek alkalmazásának jogszerűségéről alkotott 1996-os tanácsadó véleményben, valamint a *Bős-Nagymaros ügyben* (1997) és az *Uruguay-folyóra épített*

papírmalmok ügyében (2010) hozott ítéletében a Nemzetközi Bíróság már *expressis verbis* foglalkozott/foglalkoznia kellett az egyes jogviták kifejezetten környezetvédelmi kérdéseivel. Mégha a környezetvédelmi-környezetjogi vetületekre épülő, legalább az egyik peres fél által képviselt álláspontok továbbra sem nyertek feltétlen elfogadást (ld. a Bős-Nagymaros ügyben Magyarország egyes környezet-specifikus és a Bíróság által el nem fogadott érvelését, hasonlóan a papírmalmok ügyében tett egyes felperesi - argentin és az ügyben végül áttörést nem hozó - állításhoz hasonlóan), ezek az esetek mégiscsak az első környezetjogi tárgyú jogeseteknek minősülnek. A Nemzetközi Bíróság mint a környezetjogi bíraskodás fő fóruma kitétel alkalmazásával azonban vigyázni kellett az adott időszakban, mivel az utóbbi két ügyben (Bős-Nagymaros és a papírmalmok ügye) érezhetően háttérbe szorult bizonyos szerződésjogi vonatkozásokhoz képest a határmenti folyók használatára, az azok feletti rendelkezés irányadó szabályaira, nemzetközi jogi elveire vonatkozó kérdések taglalása, dogmatikájának egyfajta kimunkálása, és ennek eredményeként az egy-egy, környezet-specifikus bírói szemlélet lényegi meg-
alapozása voltaképpen elmaradt.

III.

A munka címében és elején felvetett gondolat, miszerint a 2012 tavaszán a Nemzetközi Bíróság napirendjén levő újabb ügyek (ez tkp. négy ügyet jelent: Ecuador és Kolumbia közötti ún. *légi permetezés ügye*; Ausztrália és Japán között fennálló, az *antarktiszi bálnavadászattal kapcsolatos ügy*, valamint a Costa Rica és Nicaragua között fennálló dupla ügy, a *Nicaragua által határmenti területeken végzett bizonyos tevékenységek ügye* és a *San Juan folyó mellett épülő út ügye*) mennyiben járulnak hozzá a nemzetközi környezetjog-környezetvédelmi jog fejlesztéséhez, illetve mennyiben erősítik azon álláspontot, hogy a környezeti tárgyú ügyek számának megnövekedésével a Nemzetközi Bíróság saját és egyedi környezetjogi ítélkezési gyakorlatot is kifejleszthet.

A légi permetezési ügy (Ecuador c. Kolumbia) jelentősége leginkább abban áll(hat), hogy a Trail Smelter ügye óta ez az első államközi, határokon áttérjedő légszennyezéssel kapcsolatos jogvita, és a Nemzetközi Bíróságnak alkalma és lehetősége nyílt e rezsím alapvető elveiről szólni, az időközben bekövetkezett változásokkal összhangban. Ennek esetleges megvalósulása - amely egy hipotézis, ezt szükséges továbbra is hangsúlyozni - a nemzetközi környezeti tárgyú bíraskodás igen előremutató és mérsékelt aktivista bírói magatartását jelentené, és a légszennyezés nemzetközi szabályainak, alapelveinek konkretizálásával az adott szektor rendkívüli mértékben gazdagodna.

Az antarktiszi bálnavadászati ügyében (Ausztrália c. Japán) a releváns kérdés, hogy a Bíróság e jogvitát milyen mértékben igazítja az egyes környezeti elemek (jelesül a bálna mint a legnagyobb emlős) védelméhez. A halászati ügyekben a jogviták tárgyköre nem volt analóg, mivel ott egyéb rendelkezések felülírták az egyéb, az akkoriban még embrionális formában létező környezeti szempontokat. Egy állat- vagy növényfaj védelmére vonatkozó norma értelmezése, a környezetjog egyes általánosan elfogadott elveivel (pl. a fenntarthatóság egyes vetületei) összhangban ugyanakkor kellő "muníciót" és érvelési alapot adhat egy nemzetközi bírói fórumnak az ítélet megfogalmazásakor, amelynek az adott ügyben hozott ítélet határait meghaladó hatásai is lehetnek.

A Nicaragua által határmenti területeken végzett bizonyos tevékenységek ügye (Costa Rica c. Nicaragua) és a

San Juan folyó mellett épülő út ügye (Nicaragua c. Costa Rica) a határmenti területeken végzett egyes cselekmények környezeti hatásait (is) érinti. A visszafordíthatatlan károsodás elkerülését célzó törekvések, az előzetes és megfelelő környezeti hatásvizsgálathoz kötött munkálatok és a vizsgálatok nyilvánosságra hozatala (különösen a leginkább érintett állam számára) olyan kötelezettségek-ként jelentkezhetnek, hogy azokat akár egyfajta szokásjogi obligációnak is minősítheti a hágai fórum, amely a környezeti kérdésekkel terhelt jogviták bírói úton való érvényesítésének meglehetősen új irányait jelölheti ki. E kettős ügy kapcsán ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a két ügy nem feltétlenül tárgyalható teljesen függetlenül egymástól. Ez azt is jelentheti, hogy a környezetvédelem szempontjai, a környezeti károk kérdésköre esetlegesen háttérbe szorulhat egyéb, döntően politikai szempontok miatt. Ezt a veszélyt a Bíróság azonban - figyelemmel az eljárások kezdeti stádiumára - még jelentősebb problémák nélkül elkerülheti.

IV.

Az említett négy függőben levő ügy (voltaképpen három jogvita eredménye) mindegyike még az eljárási szakaszban tart, ugyanakkor bizonyos konklúziókat már most is meg lehet fogalmazni. Véleményem szerint továbbra sem mondható, hogy a Nemzetközi Bíróság hirtelen egyfajta környezetvédelmi bíróság szerepkörében találta magát, és jelentős környezetjogi alapokat, ítélkezési alappilléreket kellene történetében elsőként deklarálnia, akár *ratio decidendi*, akár *obiter dictum* formájában. Minden bizonnyal általánosságban az államok sem kívánhatják mindezt - egy-egy, a vitában érintett államot leszámítva természetesen; emellett erre a Bíróság sem vállalkozna *explicit* módon, ezirányú szándékát megfogalmazva.

Viszont példa nélküli azon eset a Nemzetközi Bíróság praxisában, amikor egyazon "nemzetközi jogág" (esetünkben a nemzetközi környezetvédelmi jog) keretein belül, illetve égisze alatt egy időben négy jogvita folyjon a Bíróság előtt. Ennek azonban - megismerve az egyes ügyek lényegi elemeit, jelentősebb prognózisokban természetesen nem bocsátkozva - különösebb oka nincsen, az államok továbbra is a bonyolultabb, számos különböző implikációt és vitatott területet magában rejtő ügyekkel fordulnak a Nemzetközi Bírósághoz, rendszerint akkor, ha a diplomáciai utakon a konfliktus rendezése sikertelennek bizonyult, és a joghatósági feltételek is fennállnak a vitában érintett államok között.

A környezetvédelmi tárgyú kodifikáció az utóbbi években számos eredményt hozott, továbbá egyes környezetjogi generálklauzulák és elvek ma már adott esetben szokásjogi elfogadottságot is nyertek, ezáltal a bírói út igénybevétele mind nagyobb és gyakoribb lehetőséget hordoz magában egyes államok számára, ennek tudható be - jelenlegi ismereteink szerint - a környezeti vonatkozásokkal is rendelkező ügyek viszonylag nagy száma a Nemzetközi Bíróság előtti eljárásban. A terület jövőbeli fejlődését, fokozatos fejlesztését mindez a folyamat nagyban elősegíti, és az sem tűnik elképzelhetetlennek, hogy ezen ügyekkel párhuzamosan a környezeti bíraskodás egészen új irányai is megjelenhetnek.

Kecskés Gábor

tudományos segédmunkatárs

A Hamisítás Elleni Kereskedelmi Megállapodás egyes polgári jogi kérdései

A következőkben a Hamisítás Elleni Kereskedelmi Megállapodás (*Anti-Counterfeiting Trade Agreement*, rövidítve: ACTA) elsősorban szerzői jogi szempontból általam leglényegesebbnek ítélt rendelkezéseivel foglalkozom, ehelyütt nem érintve a vám-, és büntetőjogi szabályanyagot. A megállapodást máig heves médiaérdeklődés övezi, részben ennek, részben pedig a civil- és más szervezetek által rendezett tüntetéseknek is köszönhetően számos mítosz, tévképzet és kritikai ellenérv hangzott és hangzik el. Jelen írásomban ezeket nem, mindössze az általuk érintett egyes jogi kérdéseket vizsgálom, megjegyezve, hogy az Európai Bizottság röpiratban igyekezett eloszlatni az aktával kapcsolatban felmerült képzeteket.¹ Az ACTA az Európai Közösség jogalkotási kereteihez képest nagyobb volumenű dokumentum, amely a szerzői jogok megsértése esetén alkalmazandó polgári jogi és büntetőjogi eszközrendszer kívánja egységesíteni.

A megállapodást 2011. október 1-én nyolc ország képviselői írták alá (Ausztrália, Kanada, Japán, Koreai Köztársaság, Marokkó, Új-Zéland, Szingapúr és az USA). 2012. január 26-án Magyarország és másik huszonegy európai uniós tagállam csatlakozott a megállapodáshoz.² A hatályba lépés azonban az Európai Parlament döntésétől függ. Mindeközben 2012 februárjában a Bizottság több tagja is támogatta Karel De Gucht, az Unió kereskedelmi biztosának javaslatát,³ amely arra irányult, hogy az Európai Unió Bírósága vizsgálja meg, a megállapodás összhangban van-e az uniós alapelvekkel és egyes megoldásai nem sérthetik-e az állampolgárok alapjait. Ezzel kapcsolatban fontos kiemelni, hogy a megállapodás adatkezeléssel foglalkozó 4. cikke és az online jogsértések elleni fellépésre vonatkozó 27. cikkének 4. pontja kifejezetten rögzítik, hogy a jogérvényesítési eljárások nem sérthetik a szólásszabadsághoz, a méltányos eljáráshoz, a magánszféra védelméhez és az adatvédelemhez fűződő jogokat. A megállapodás 1-2. cikkei továbbá meghatározzák, hogy rendelkezései nem érintik a felek között fennálló egyéb megállapodásokat, külön nevesítve a TRIPS egyezményt és annak a 7. és 8. cikkében lefektetett célokat illetve az alapelvek alkalmazhatóságát. (Nyilván ilyennek tekintendő a TRIPS jogérvényesítéssel kapcsolatos 41. cikkének 2. pontja, amely a tisztességes és méltányos eljárás követelményét fogalmazza meg). A Parlament döntése után következnek a tagállami ratifikációk és csak ezek után beszélhetünk az ACTA hatályba lépéséről. A következőkben vizsgáljunk meg pár konkrét rendelkezést.

A kritikus hangok által többször felhozott érv, hogy bár a megállapodás, nevében a hamisítás elleni fellépés előmozdítására hivatott, olyan esetköröket is magában

foglal (a köznyelvben csak "fájlcsere"-ként aposztrofált fogalmat szokták felhozni példaként), amely tulajdonképpen nem hamisítás. Általában véve a "hamisítás" elnevezés annyiban mindenképpen megtévesztő, hogy maga a megállapodás is csak a védjegyhamisítással kapcsolatban használja, és definitív szinten is csak ebben a körben jelenik meg a szó a megállapodás 5. cikk d) pontjában. Ehhez képest kiterjesztő értelmezéssel, egyéb fogalommagyarázattal nem él a dokumentum. Specifikusan a "fájlcsere" viszonylatában a kalóztérkép 5. cikk k) pontjában megjelenő meghatározása adhat okot bizonytalanságra. Egyetértek Mezei Péterrel, aki szerint komoly retorikai hiba, hogy a megállapodás a kalózkodás és kalóz áru kifejezéseket használja, ráadásul úgy, hogy ezeket sehol sem definiálja.⁴ A hamisított védjeggyel ellátott áruk fogalma megjelenik a már említett 5. cikk d) pontban és ezt konzekvensen végigviszi az ACTA, a kalózárak azonban a szövegezés szerint ebbe a körbe nem tartoznak bele. A "szerzői jogot sértő kalóztérkép" 5. cikk k) pontjában megjelenő megfogalmazása két dolgot jelenthet. Egyrészt azt, hogy a kalóztérkép ekvivalensek ezzel a fogalommal, vagy a *contrario*: vannak szerzői jogot sértő és szerzői jogot nem sértő kalóztérképek. Utóbbi kevésbé valószínű, mivel oximoron lenne. A definícióhoz visszatérve olyan másolatok minősülnek szerzői jogot sértő kalóztérképnek, amelyek az előállítás országában engedély nélkül készültek, és amelyeket közvetlenül vagy közvetve olyan termékből állítottak elő, amelyek sokszorosítása az alkalmazó ország joga szerint jogsértésnek minősül. Ennek szövegszerű értelmezése – ahogy azt Mezei Péter is megjegyzi⁵ – arra enged következtetni, hogy a megállapodás tárgyi hatálya nem terjed ki a magáncélú többszörözés útján előállított műpéldányokra, akkor sem, ha ezeket utóbb például levélre hozzáférhető teszik. Azaz a levélre hozzáférhetővé tevő személy gépén tárolt másolat nem lesz kalóztérkép, míg a levél (szintén többszöröző) gépén létrejövő másolat az lesz, jóllehet a forrás megállapítása a gyakorlatban sokszor igencsak nehézkes (főként az lenne valamely intézkedés foganatosítása során). Emellett az elvi különbségtétel persze indokolható, hiszen a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel megállapítása, mindössze a tényleges cselekménytől (a dinamikus elemtől) még vagy már független, forrásként szolgáló műpéldányból (statikus elemből) következtetve nem vagy csak kivételesen lehetséges. Márpedig ebben az esetkörben a jogellenességet épp a dinamikus elem alapozza meg.

Az ACTA a rosszhiszeműség és a gondatlanság kifejezéseket *expressis verbis* mellőzi, felelősségi sémát nem határoz meg. Azonban a kártérítésről szóló 9. cikk 1. pontjában megjelenik a rosszhiszeműség fogalma. Ez azonban *de minimis* szabály. Egyrészt nem mond ellent sem annak, hogy általános (például: *felróhatóságon*, *Verschuldung-on*, *duty of care-en* alapuló) felelősségi

¹ Lásd: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/january/tradoc_148964.pdf (2012.03.27)

² Az ACTA végleges magyar szövege elérhető: http://www.sztnh.gov.hu/hirek/kapcsolodo/ACTA_HU.pdf (2012.03.27)

³ A nyilatkozat teljes szövege itt található: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=778> (2012.03.27)

⁴ Bővebben lásd: <http://copyrightinthexcentury.blogspot.com/2012/02/az-en-velemenym-a-acta-rol-2-resz.html>

⁵ Uo.

rendszer követse az adott állam, másrészt nem zárja ki az objektív felelősség alkalmazhatóságát sem. Azonban egy objektív felelősségi alakzat normatív intézményesítése túlmutatott volna a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK irányelv⁶ 13. szakasz 1. pontjának rendelkezésein és maga után vonná azok módosítását. Megjegyzendő, hogy az irányelv a jelenlegi rendszer szerint is lehetővé teszi mind az objektív felelősség (például Franciaország), mind pedig a *culpán* alapuló felelősségi rendszerek létét (ilyen például a német és a brit szabályozás.) Lényeges különbséget ez azonban nem jelent, mert a *culpára* alapozva is megemelhették a bíróságok a gondossági mércét harmadik személyek által elkövetett jogsértések esetén, míg az is megfigyelhető, hogy egyéni felhasználók felelősségének megalapozásakor enyhébb zsinórmértéket alkalmaznak.

A következőkben azt tekintem át, milyen főbb rendelkezéseket találhatunk a megállapodásban a szerzői jogsértések esetén alkalmazandó kártérítésre. A dokumentum 9. cikk 1. pontja rögzít egy, a károk megtérítésére vonatkozó általánosnak mondható szabályt, eszerint a kártérítés összegének meghatározása során figyelembe vehető (tehát lehetőség és nem kötelezettség) az elmaradt haszon, a jogsértéssel érintett dolog vagy szolgáltatás piaci értéke és kiskereskedelmi ára. Az államoknak továbbá a 9. cikk 3. pontja értelmében a következő jogintézményekből legalább egyet biztosítaniuk kell (ez azonban nem lehetőség, hanem kötelezettség):

- a) *Előre meghatározott összegű kártérítés (pre-established damages)*. Értve ez alatt egyfajta törvényen alapuló, előre meghatározott keretek között mozgó kártérítési összeget, amelyet pontosan a bíróság határoz meg. (Ez a kártérítés és a jogalap nélküli gazdagodás alternatívájaként követhető.)
- b) A sérelmet szenvedett fél érdekeit megfelelően kompenzáló, kártérítés mértékére vonatkozó *vélelem*. (Szintén a kártérítés és a jogalap nélküli gazdagodás alternatívájaként követelhető.)
- c) *Kiegészítő kártérítés (additional damages)*, amely tulajdonképpen egy punitív kártérítési rendelkezésként értelmezhető.⁷

Nem meglepő módon, az ACTÁ-val kapcsolatos általános kritikák mellett, a kártérítést meghatározó rész is a viták keresztútjába került, ugyanis a *pre-established damages* nagyban hasonlít az USA-ból már ismert *statutory damages*-re,⁸ amelynek bevezetése a legtöbb jogrendszer polgári joga számára idegenül hatna. A fent ismertetett vélelem is eléggé megfoghatatlan egyelőre, nem hiába próbálja némileg konkretizálni maga a megállapodás (egyébként mindezt lábjegyzetben teszi). Mit lehet az ACTA szerint a vélelem meghatározásánál figyelembe venni a kár mértékével kapcsolatban?

- 1) A harmadik személy tulajdonában lévő, jogsértő *javak mennyiségét* (angol eredeti: *goods*, de esetünkben ez alatt leginkább a műpéldányokat kell érteni) *szorozva* azon javak utáni egységnyi *nyerességgel*, amit a jogosult az értékesítés során elérhetett volna, *avagy*
- 2) az elfogadható és indokolt mértékű jogdíjat, vagy

- 3) egy meghatározott összeget, amely legalább azon jogdíjakat és egyéb díjigényeket foglalja magában, amelyben a jogosult részesült volna akkor, ha a jogsértő jogszerű felhasználást folytat.

A vélelem meghatározásánál ezeket a szempontokat "lehet" és nem "kell" figyelembe venni. (Az első szövegváltozatokban a "may" helyett még a "shall" ige szerepelt.) Előbbi esetben egy objektívebb (az adott piacon hasonló művek esetében szokásos) jogdíjról lehet szó, míg utóbbi esetben a jogdíj inkább az adott jogosult által rendszerint kikötött jogdíjakhoz igazodik.

Továbbá rögzíti a jogsértéssel elért haszon megtérítésének lehetőségét, ez a jogalap nélküli gazdagodásnak felelhetne meg, jöllehet maga az ACTA nem szűkíti erre a megtérítést (az *unjust enrichment* fogalmát ugyanis nem használja). (Esetleg felmerülhetne még az elért vagyoni előnyben való részesítés lehetősége, maga a dokumentum azonban nem részletes megtérítésről rendelkezik).

Vitatható a megállapodás azon elképzelése, amely lehetőséget ad a részes államoknak olyan (bár nem előírás, de véleményem szerint szükségképpen megdönthető) vélelem bevezetésére, amely szerint a bekövetkezett kár megfelel a jogsértést útján elért haszonnak. Ez a szakasz azért is különösen érdekes, mert tegyük fel, egy állam a hasznok megtérítésére a jogalap nélküli gazdagodás szabályait rendeli alkalmazni, majd bevezeti a fenti vélelmet is. Ezesetben a gazdagodás mértéke vélelmezett, a kár mértéke lesz (amely pontos meghatározásának oldását maga az ACTA teszi lehetővé). Így létrejönne a jogalap nélküli gazdagodás és a kártérítés egyfajta hibridje. Ugyanis a jogalap nélküli gazdagodás és kártérítés elhatárolása során fő szempont, hogy míg a jogalap nélküli gazdagodás objektív alapú kötelezettséget keletkeztet a visszatérítésre, addig a kártérítési felelősség szubjektív alapú és megtérítésre kötelez. További lényeges különbség, hogy a jogalap nélküli gazdagodás esetén az elért vagyoni előnynek szimultán meg kell jelennie a jogviszony másik oldalán (azaz a gazdagodásnak más rovására kell történnie). Az így nem polarizált gazdagodás megtérítése nem lenne követelhető. Azonban a megállapodás egyrészt nem használja a jogalap nélküli gazdagodás kifejezést, másrészt azzal, hogy a haszon összegét a károk összegével teszi vélelmezetten egyenlővé, így egy esetleges jogalap nélküli gazdagodás esetén is bizonyítottak kellene tekinteni a másik oldalon bekövetkezett negatív vagyoni változást.

Miért lehet a károsultra nézve az ACTA rendelkezése kedvezőbb a kártérítési követeléshez képest? Azért, mert a jogalap nélküli gazdagodás megtérítése objektív alapú kötelezettség, tehát a károsult úgy követelhetné kárának megtérítését, hogy a károsító nem menthetné ki magát. A vélelem tehát tulajdonképpen az objektív felelősség felé tolná el a kártérítési kötelezettséget, megadva ugyan a kimentési lehetőséget, de nem exculpációs alapon, hanem a haszon tényleges mértékére vezetett bizonyítással.

További problémát jelenthet, hogy a 9. cikk 1. pontjában meghatározott kártérítés és a 9. cikk 2. pontjában meghatározott megtérítés kumulálhatóságát maga a megállapodás nem zárja ki. Így, ha valamely állam mindkettőt bevezeti (és a kumulációt maga nem zárja ki), akkor a 9. cikk 1. pontja alapján meghatározott káros-szeg mint kár és mint visszatérítendő haszon is követelhető lesz. Ennek gátjául elvileg a káronszerzés tilalma

⁶ OJ L 157/45. 2004.4.30

⁷ Vö.: 17. U.S.C. 504. § d) bekezdésével

⁸ A 17. U.S.C. 504. § (c) bekezdése 750-30.000 \$-ig terjedő törvényen alapuló kártérítés megítélését teszi lehetővé.

szolgálhatna.⁹ A két igény kumulálhatóságával összefüggésben, az európai jogtudósok ACTÁ-val kapcsolatban megjelent véleményében, a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről rendelkező 2004/48/EK irányelv 13. cikkére történő utalást találhatunk, amelynek (2) bekezdése nem határozza meg az igények együttes érvényesíthetőségét.¹⁰ A vélemény szerint mindezen rendelkezések várható következménye a megítélhető kártérítési összegek növekedése lehet.

Az európai jogtudósok további kritikai észrevételeket tesznek a megállapodás egyes kártérítési rendelkezéseivel kapcsolatban. A megállapodás kártérítés mértékének kiszámítására vonatkozó (fentebb ismertetett) 9. cikk 1. pontja szerintük nincs összhangban a 2004/48/EK irányelv 13.1. pontjával (hiszen az a tényleges kár megtérítését írja elő). A módosítás persze lehetséges lenne, azonban véleményük szerint nem javasolt, mivel az nem a megfelelő módja a kár meghatározásának és nem is fejezi ki a ténylegesen elszenvedett vagyoni érdeksérelmet. Továbbá a kár összegének ilyen módon történő meghatározása (ahogy azt fentebb jeleztem) alternatív viszonyban áll a 9. cikk 3. pontjában található előre meghatározott összegű kártérítéssel, avagy a kár mértékére vonatkozó vélelemmel (amennyiben az adott állam valamelyiket bevezeti).¹¹

Kérdéses, hogy többek között az ACTA rendelkezései mennyiben igénylik, ha egyáltalán igénylik például a vonatkozó magyar szabályok módosítását. (Például a kárral kapcsolatos vélelmeknek mennyire feleltethető meg a magyar jogban is ismert, a Ptk. 359. §-ában meghatározott *általános kártérítés* intézménye?¹² A Hamisítás Elleni Nemzeti Testület honlapján megjelentek szerint a hatályos szabályok módosítása, új jogintézmények bevezetése sem uniós, sem hazai szinten nem szükséges, sőt a megállapodás az eljáró hatóságok gyakorlatát és a fellépés szigorúságát sem befolyásolja érdemben.¹³ A megállapítás első fordulata igaznak fogadható el, a második fordulat azonban uniós szinten vitára érdemes. Továbbá azt sem szabad elfelejteni, hogy az ACTA a későbbiekben hatással lehet a jogpolitikára is, egységes elméleti referenciapontként szolgálva későbbi, az ACTA jelenlegi szövegén túlmutató elképzeléseknek (például egy egységes "fokozatos válasz" rendszer kialakításának).

Kőhidi Ákos
tudományos segédmunkatárs

⁹ Vitatható azonban, hogy a haszon feltétlen összefüggése a károkozással, hiszen jogellenes magatartásból úgy is keletkezhet vagyoni előny, hogy kimutatható kár nem keletkezik.

¹⁰ Opinion of European Academics on Anti-Counterfeiting Trade Agreement. 2. Forrás: http://www.jri.uni-hannover.de/tl_files/pdf/ACTA_opinion_110211_DH2.pdf (2012.04.06.)

¹¹ További bizonytalanságot okozhat, hogy a 9. cikk 1. pontja és a 9. cikk 3. b) pontja a 9. cikk 4. pontja értelmében alternatív viszonyba kerül. Így bár a 9. cikk 3. b) pontjához kapcsolt lábjegyzet viszonylag rugalmas keretek meghatározásával írja elő a vélelmet, egy ilyen vélelemmel sem lehetne a 9. cikk 1. pontja alól szabadulni képes szabályt alkotni, hiszen a jogosult felhívja a számára (adott esetben kedvezőbb) 9. cikk 1. pontját.

¹² Ugyanis a 9. cikk 3. bekezdése szerinti, legalább egyik jogi konstrukciót alkalmazni kell. A meglévő kártérítési intézmények közül legfeljebb a 9. cikk 3. b) meglétéről beszélhetünk, ha elfogadjuk, hogy az általános kár (valóban általános) körülírása ilyen (az ACTA szerint egyébként specifikált) vélelemnek megfeleltethető.

¹³ Lásd még: <http://www.hamisitasellen.hu/hu/hirek/2012/sajtokozlemenye-az-acta-val-kapcsolatos-felreertesekerol> (2012.03.27)

Az "egyházi törvény" kálváriája. Megjegyzések a 2011. évi CCVI. törvényhez

Háromnegyed évvel ezelőtt, 2011 nyarán fogadta el a Parlament a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi C. törvényt.¹ A törvény rendelkezéseivel szemben szakmai aggodalmak merültek fel, különös tekintettel arra, hogy mindenféle érdemi indokolást mellőzve szigorította – és nemcsak a jövőre nézve, hanem visszamenőleges alkalmazás mellett – az egyházalapítás, elismerés és regisztrálás rendjét, aminek következtében az 1990. évi IV. törvény alapján nyilvántartásba vett egyházi státuszú vallási közösségek sokaságának szűnt meg addigi jogállása. Miként várható volt, a 2011. évi C. törvény kapcsán több beadványt is intéztek az Alkotmánybírósághoz. Közel két héttel a 2011. évi C. törvény érdemi rendelkezéseinek a hatályba lépése előtt, 2011. december 19-én az Alkotmánybíróság közjogi érvénytelenség miatt megsemmisítette a 2011. évi C. törvényt. A 2011. évi C. törvényt megsemmisítő 164/2011 (XII. 20.) AB határozatot a Magyar Közlöny 2011. december 20-i száma tette közzé. Az Alkotmánybíróság érdemben nem foglalt állást a 2011. évi C. törvény rendelkezéseivel kapcsolatban, azokat nem is vizsgálta, csupán a törvényalkotási folyamat indítványozó által kifogásolt menetét vette górcső alá, különös tekintettel a zárószavazás előtti módosító javaslat Házzsabályban szabályozott intézményének a használatára. A határozat indokolásában az Alkotmánybíróság általánosságban leszögezte, hogy a Házzsabály fent említett intézménye "a demokratikus hatalomgyakorlás és a köz érdekében végzendő képviselői tevékenység garanciájának minősül, ezért megsértése olyan súlyos eljárási szabálytalanság, tekintendő, amely a törvény egy részének vagy egészének közjogi érvénytelenségét idézi elő". Ami pedig a 2011. évi C. törvényt illeti, az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a beadványozó által vitatott zárószavazás előtti módosító javaslat elfogadása "nem járult hozzá az egységes javaslatnak az Alkotmánnyal való összhangjához, hanem kifejezetten a jogbiztonságot sértő szabályozási helyzethez vezetett." Mindezek alapján az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a 2011. C. törvény megalkotása során az egységes javaslatához képest "konceptcionális változást tartalmazó" zárószavazás előtti módosító javaslat benyújtására és elfogadására a Házzsabállyal ellentétes módon került sor, ami egyúttal az Alkotmány sérelmét is maga után vonta. Ezek miatt döntött az Alkotmánybíróság a 2011. évi C. törvény közjogi érvénytelenségének megállapítása, egyúttal megsemmisítése mellett.

Az alkotmánybírósági határozat meghozatalának napján, 2011. december 19-én az Országgyűlés sem télenkedett. Mindenekelőtt hatályon kívül helyezték a 2011. évi C. törvényt. Erre a terítéken lévő nemzetiségek jogállásáról szóló törvény keretében került sor. A törvényhozás 2011. december 19-én fogadta el a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvényt, amelynek 241.§-a

helyezte hatályon kívül a 2011. évi C. törvényt. De hogyan került a csizma az asztalra? A nemzetiségek jogairól szóló törvényjavaslatához a parlament alkotmányjogi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága 2011. december 19-én, T/4997/111 szám alatt zárószavazás előtti módosító javaslatot terjesztett be. Ebben a terjedelmes, az elfogadásra váró törvényjavaslat megannyi rendelkezését megváltoztató (kiegészítő) csomagban szerepelt a 2011. évi C. törvény hatályon kívül helyező rendelkezés is. A 70 oldalas meghaladó terjedelmű módosító javaslatához fűzött indokolás mindössze egyetlen mondatból állt: "A törvényjavaslatához benyújtott módosító javaslatok célja az egységes javaslat belső összhangjának és más törvényekkel, törvényjavaslatokkal való összhangjának a megteremtése."² Sajnálatos, hogy ebből az indokolásból nem derül ki, miféle összhang megteremtése mutatkozott szükségesnek a nemzetiségek jogállásáról szóló törvény, valamint az egyházi törvény között. A nemzetiségek jogairól szóló, 245 paragrafusból álló törvényt mindenestre a képviselők – a kevesebb, mint fél óráig tartó záró vita, illetve a módosító javaslatok feletti szavazást követően – este fél 8-kor fogadták el. Az Országgyűlés elnökének indítványára a törvényhozás ezt követően hozzájárult ahhoz, hogy az imént elfogadott törvény sürgős kihirdetését kérjék a köztársasági elnöktől. Miután a köztársasági elnök kézjegye még aznap rákerült a törvényre, a Magyar Közlöny 2011. december 19-i száma már közzé is tette a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvényt. Azaz bravúros gyorsasággal sikerült megelőzni a 2011. évi C. törvény közjogi érvénytelenségét, illetve a törvény megsemmisítését kimondó alkotmánybírósági határozat közzétételét.

Az új egyházi törvény beterjesztésének közjogi akadályait tehát elhárult. A beterjesztésre váró törvényjavaslat, illetve az annak nyomán elfogadott törvény ugyanakkor alaptörvényi szintű megerősítést is kapott. Az Országgyűlés napirendjén szerepelt ugyanis a Magyarország Alaptörvényének Átmeneti Rendelkezéseiről szóló T/5005 számú törvényjavaslat megvitatása illetve elfogadása is. A parlament alkotmányjogi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága 2011. december 19-én T/5005/57 szám alatt módosító javaslatot terjesztett be a tárgyalás alatt álló törvényjavaslatához. A javaslat a 21. cikk közbeiktatásával egészítette ki a törvényjavaslatot. A 21. cikk (1) bek.-e pedig a következőket nyilvánította ki: "Az Országgyűlés az egyházakra vonatkozó részletes szabályokat meghatározó sarkalatos törvényben megállapítja az elismert egyházakat, valamint meghatározza a további elismert egyházként való elismerés feltételeit. Sarkalatos törvény előírhatja, hogy az egyházként való elismeréshez meghatározott idejű működés, meghatározott taglétszám, a történelmi hagyományok és a társadalmi támogatottság figyelembevétele szükséges." Az indokolás ezúttal is visszafogott volt, hiszen mindössze arra hivatkozott, hogy a módosító javaslat az egyházként való elismerés feltételeinek

¹ Lásd Észrevételek "A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról" szóló 2011. évi C. törvényről. Jogi Iránytű, 2001/3. szám.

² <http://www.parlament.hu/irom39/04997/04997-0111.pdf>

rögzítésére irányul.³ Ebből a megfogalmazásból csupán a javaslat célja, nem pedig indoka derül ki. Az Alaptörvény átmeneti rendelkezéseiről szóló törvényjavaslatot az országgyűlés mindenesetre 2011. december 30-án, az új egyházi törvény elfogadásának a napján fogadta el.

A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló T/5315 számú törvényjavaslatot 2011. december 22-én képviselői önálló indítványként terjesztették a Parlament elé.⁴ A T/5315 számú törvényjavaslat, miként az ennek alapján 2011. december 30-án elfogadott 2011. évi CCVI. törvény szövege az átfedések ellenére sem egyezett meg a hatályon kívül helyezett 2011. évi C. törvény szövegével. A törvényjavaslat beterjesztését megelőző egyeztetés, beleértve a törvényjavaslat társadalmi vitáját is, már csak emiatt is célravezető lehetett volna.

A két törvény közötti szemléletbeli változást tükrözi, hogy a 2011. évi CCVI. törvény már semmiféle formában sem vállalt közösséget az 1990. évi IV. törvénnyel. Míg a 2011. évi C. törvény Preambuluma még kifejezetten arra hivatkozott, hogy az Országgyűlés a terítéken lévő törvény megalkotásával folytatja a vallásszabadságot biztosító törvényekben, különösen az 1990. évi IV. törvényben *"testet öltő hagyományt"*, addig a 2011. évi CCVI. törvény Preambuluma már csak általánosságban emlékezett meg a vallásszabadságban testet öltő hagyomány folytatásáról. A 2011. évi CCVI. törvény ugyanakkor hatályon kívül is helyezte az 1990. évi IV. törvényt, amit a 2011. évi C. törvény elmulasztott megtenni. Az 1990. évi IV. törvénnyel szembeni animozitás feltehetően arra vezethető vissza, hogy az 1990. évi IV. törvényt – miként Lukács Tamás fogalmazott a 2011. évi CCVI. törvény általános vitája alkalmával – nem egy jogállam parlamentje alkotja meg.⁵ Ennek az érvnek azonban van egy hátulütője, nevezetesen az, hogy ennek alapján valamennyi, az 1985-1990-es országgyűlési ciklus által alkotott törvény, így a rendszerváltás alkotmányos alapjait lerakó törvények legitimitása is kikezdhető.

A 2011. évi CCVI. törvény ugyanakkor változatlanul a 2011. évi C. törvény melléklete által felsorolt 14 vallási közösséget ismerte el törvény erejénél fogva egyháznak, míg a többi, 1990. évi IV. törvény alapján egyháznak minősülő vallási közösség a 2011. évi CCVI. törvény rendelkezése folytán 2012. január 1-i hatállyal – vallási tevékenységet folytató – egyesületnek minősül, vagyis korábban szerzett és jogszerűen gyakorolt státuszát mindenféle érdemi indoklás nélkül elveszti.

Részlegesen megváltoztak az egyházként történő elismerésre vonatkozó szabályok. Az egyik lényeges változás szerint az *"alapcélként"* vallási tevékenységet végző egyesület egyházként történő elismerését legalább ezer fő aláírásával a népi kezdeményezésre irányadó szabályok alkalmazásával az Országgyűlésnél – nem pedig az illetékes miniszternél, akinek a hatásköre az új egyházi törvény szerint lényegében a nyilvántartásra korlátozódik – lehet kezdeményezni. Módosultak valamelyest az egyházként történő elismerés előfeltételei is. Az alapcélként vallási tevékenységet végző egyesület húszéves hazai működésén kívül ugyanis már a legalább százéves nemzetközi működés megléte is elegendő az egyházként

történő elismerés kezdeményezésénél. A törvényhozás vallásügyekkel foglalkozó bizottsága a népi kezdeményezés alapján a vallási tevékenységet végző egyesület egyházként történő elismerésére törvényjavaslatot terjeszt az Országgyűlés elé. Bizonyos törvényi előfeltételek fennállásáról viszont – így arról, hogy az egyesület alapcélként vallási tevékenységet végez; tanításának lényegét tartalmazó hitvallással és rítussal rendelkezik; továbbá legalább százéves nemzetközi működéssel rendelkezik, vagy legalább húsz éve szervezett formában egyesületként, vagy az 1990. évi IV. törvény alapján egyházként működik hazánkban – az Országgyűlés illetékes bizottsága az MTA elnökének az állásfoglalását kéri.⁶ Miután az MTA illetékes szakmai fórummal nem rendelkezett, az állásfoglalás elkészítése céljából az MTA elnöke a törvény hatályba lépését követően életre hívta az Egyháztörténeti és Vallástudományi Elnöki Bizottságot.⁷

Amennyiben az Országgyűlés a törvényi feltételek megléte esetén sem támogatja a vallási tevékenységet végző egyesület elismerését, az erről szóló döntést országgyűlési határozatban kell közzétenni. A közzétételtől számított egy éven belül azonban nem kerülhet sor a törvényhozás általi elismerésre irányuló népi kezdeményezés megismétlésére.

Arra a kérdésre, hogy mi lesz a 2011. évi CCVI. törvény legfőbb hozadéka, a törvényjavaslat előadója, Varga László adta meg a választ: *"Úgy gondolom, hogy ezek a jogtechnikai változtatások, illetve pontosítások segítenek bennünket abban, hogy valóban megszabaduljon a társadalom az úgynevezett bizniszegyházaktól, amelyek csak a haszonszerzés céljából alakultak és működtek egyházként, és valóban azok legyenek egyháznak nevezhetők és egyházként működtethetők, amelyek alapcélja vallási tevékenység; tanításukat a hitvallás és bizonyos rítus határozza meg; már nem most alakul, hanem múlttal, nemzetközi múlttal vagy helyi múlttal rendelkeznek; alapszabályuk van, képviselőjük van, alaptörvényük van; és nagyon lényeges új elemként is került be, hogy nemzetbiztonsági kockázat nem merül fel ellenük."*⁸ Az előadói expozé arra mutat rá, hogy a közjogi érvénytelenség miatt megsemmisített, illetve hatályon kívül helyezett 2011. évi C. törvényhez hasonlóan változatlanul egyetlen jogpolitikai célkitűzés, az egzaktt módon körül nem határolható bizniszegyházak kiszűrése motiválta a 2011. évi CCVI. törvény megalkotóit. Az új egyházi törvény hatályba lépését megelőzően egyházi státuszt élvező vallási közösségek sokasága veszti el egyházi jogállását, s ezen vallási közösségek közül is csak azoknak van elméleti esélyük a Parlament általi elismerésre, amelyek a korábbiaknál lényegesen szigorúbb feltételeknek megfelelnek, egyúttal elnyerik a törvényhozás többségének a bizalmát.

A 2011. évi C. törvény által megváltoztatott előfeltételek alapján 2011. december 20-áig mintegy nyolcvan, az 1990. évi IV. törvény által nyilvántartásba vett vallási közösség kezdeményezte az illetékes tárcánál a törvényhozás általi elismerést. Erre a 2011. évi CCVI. törvény 34. § (2) bekezdése biztosított számukra lehetőséget.⁹ A

⁶ A korábbi szabályozás szerint a vallási tevékenységgel kapcsolatos feltételek meglétét "szakértő" vizsgálhatta meg.

⁷ A Bizottság nem érezvén kompetensnek magát, nem foglalt állást érdemben.

⁸ http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fadat_aktus?p_ckl=39&p_eln=158&p_felsz=77&p_felszig=207&p_aktus=11 (2011. december 22.)

⁹ A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi C. törvény hatályvesztéséig a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról,

³ <http://www.parlament.hu/irom39/05005/05005-0057.pdf>

⁴ <http://www.parlament.hu/irom39/05315/05315.pdf>

⁵ http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fadat_aktus?p_ckl=39&p_eln=158&p_felsz=77&p_felszig=207&p_aktus=11 (2011. december 22.)

parlament Emberi jogi bizottsága ennek alapján 2012. február 10-én terjesztette be "A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény módosításáról" szóló T/5839. számú törvényjavaslatot, amely a 2011. évi CCVI. törvény mellékletében felsorolt, Országgyűlés által elismert vallási közösségek kiegészítéséről rendelkezett.¹⁰ A törvényjavaslat 13 vallási közösséggel bővítette a törvényhozás által elismert magyarországi egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek körét. Az Emberi jogi bizottság által 2012. február 23-án beterjesztett – az eredeti törvényjavaslatot szerény mértékben kiegészítő – egységes javaslatot¹¹ 2012. február 27-én fogadta el Országgyűlés. A 2012. február 29-én kihirdetett 2012. évi VII. törvény az eddigi 14-ről 27-re növelte a 2011. évi CCVI. törvény mellékletében foglalt, ex lege elismert egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek körét.¹²

Az Országgyűlés Emberi jogi bizottsága ugyanakkor 2012. február 13-án H/5854 szám alatt országgyűlési határozat-javaslatot terjesztett be azon egyházakról, amelyek elismerését az Országgyűlés elutasítja.¹³ A javaslat melléklete 67 vallási közösséget sorolt fel. A javaslat indokolása semmiféle érdemi magyarázatot nem fűzött az előterjesztéshez. Utóbb a 2012. évi VII. törvény által a Magyarországi Iszlám Tanács keretében elismert Magyarországi Muszlimok Egyháza kivételével a 2012. február 27-én elfogadott 8/2012. (II. 29.) OGY Határozat 66 vallási közösségtől tagadta meg a jogorvoslati lehetőség kizárásával a törvényhozás általi elismerést.

A 2011. évi C. törvény, a 2011. évi CCVI. törvény, a 2012. évi VII. törvény, valamint a 8/2012. (II. 29.) OGY Határozat összességében indokolatlan, aránytalan, egyúttal méltatlan következményekkel járó változtatásokat léptetett életbe, illetve idézett elő. Teljességgel indokolatlan, mert hiányzik a rendelkezések érdemi legitimációja. Aránytalanul súlyos, mert visszamenőleges alkalmazással és a korábbi szabályozáshoz képest eltúlzott feltételekhez köti az Országgyűlés által egyházként, vallásfelekezetként és vallási közösségként történő elismerést. Méltatlan, mert az elismerés aktusát a politikai pártok tetszésétől, vagy nem-tetszésétől teszi függővé. Ezzel pedig nemhogy növelné a kívánatos távolságot a vallási, spirituális, egyházi szféra és a pártpolitika világa között, hanem felő, hogy végzetesen csökkenti.

Schweitzer Gábor
tudományos főmunkatárs

valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi C. törvénynek az egyházkénti elismerésre vonatkozó szabályaira tekintettel a miniszterhez kérelmet benyújtó egyház e törvény szerinti elismeréséről az Országgyűlés - a népi kezdeményezésre vonatkozó szabályok kivételével - a 14. § (3)-(5) bekezdése szerinti eljárás keretében 2012. február 29-ig dönt."

¹⁰ <http://www.parlament.hu/irom39/05839/05839.pdf>

¹¹ <http://www.parlament.hu/irom39/05839/05839-0041.pdf>

¹² A korábbiakhoz képest a következő vallási közösségekkel bővült a parlament által elismert egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek köre: Magyarországi Metodista Egyház, Magyar Pünkösdi Egyház, Szent Margit Anglikán/Episzkopális Egyház, Erdélyi Gyülekezet, Hetednapos Adventista Egyház, Magyarországi Kopt Ortodox Egyház, Magyarországi Iszlám Tanács (Magyar Iszlám Közösség és a Magyarországi Muszlimok Egyháza), Krisztusban Hívó Nazarénus Gyülekezetek, Magyarországi Krisna-tudatú Hívók Közössége, Üdvhadserg Szabadegyház – Magyarország, Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza, Magyarországi Jehova Tanúi Egyház, Buddhista vallási közösségek (Tan Kapuja Buddhista Egyház, Buddhista Misszió, Magyarországi Árya Maitreya Mandala Egyház-közösség, Magyarországi Karma – Kagyüpa Buddhista Közösség, Magyarországi Kínai Chanbuddhista Egyház, Gyémánt Út Buddhista Közösség)

¹³ <http://www.parlament.hu/irom39/05854/05854.pdf>

Csődjogi dzsungel

1. Ha valaki veszi a bátorságot és egységében próbálja áttekinteni a megszűnés témakörét, akkor alig ha túlunk, ha azt mondjuk, hogy bizony nagy fába vágta a fejszéjét.

Első lépésben ugye igyekszik egy hatályos törvényszöveghez jutni, amelynek egyik legrangosabb hazai képviselője a Complex Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye. A kinyomtatott normaanyag terjedelme is imponáló (önmagában a szakaszszám nem sokat mond, hiszen sajnos a törvényben nem ritka a hét-nyolc bekezdés sem és egyes bekezdések terjedelme is jóval túlmegegy a megszokottaknál).

Ami az első kézhezvételnél megdöbbenő az az, hogy nem kevesebb mint 512! lábjegyzettel rendelkezik a normaanyag, ami jelzi azt a számtalan keresztül-kasul való módosítást, beiktatást, ami nyilvánvalóan nem könnyíti meg a normaanyag megértését.

Ezen önmagukban is elborzasztó számok, azonban még nem indokolnák szükségszerűen, hogy a szabályozás átláthatatlan legyen, hiszen elméletileg elképzelhető lenne, hogy a gyakori módosítások a törvény javítását és életbeli használhatóságát szolgálják.

A normaszöveg áttekintését követően azonban sajnos az ellenkező megállapításra kell jutnunk: a törvény igazi jogi dzsungellé változott, ahol még bozótívágó kés segítségével sem lehet utat törni. Ezt támasztja alá, hogy amíg 1991-ben fel lehetett még fedezni bizonyos anyagi jogi gondolkodást a jogalkotói logikában, addigra mára ez teljesen eltűnt, lényegében kimondható, hogy a normaszöveg a törvény címével összhangban, csak és kizárólag az eljárás módjára, ennek részletes szabályozásaira fókuszál és sem gazdaságpolitikai, sem pedig kitűzött jogpolitikai célok elérésére még csak kísérletet sem látunk.

Amit viszont látunk, az a felszámoló megnövekedett szerepe, a bíróságok ügy uraivá való válása, illetve az adós vezető tisztségviselőinek, tulajdonosainak fokozottabb felelőssége, valamint ezek érvényesítésének biztosítása.

2. A szomorú valóságot jól illusztrálja a MALÉV esete.

Közismert, hogy 2011. nyarán a Csődtörvény IV. fejezeteként megjelent "a stratégiaileg kiemelt jelentőségű gazdálkodó szervezetekre vonatkozó eltérő rendelkezések" címszó alatt egy olyan közjogi koncepció, amely lehetőséget biztosít a Kormánynak arra, hogy bizonyos, általa fontosnak ítélt cégek életének megszűnésébe beavatkozzon. A 66. szakasz első bekezdése rögzíti, hogy a stratégiaileg jelentős szervezet csőd eljárására és felszámolására vonatkozó általános rendelkezéseket e fejezetben való eltérésekkel kell alkalmazni. Ezzel csak az az apró probléma, hogy csődeljárás tekintetében egyetlen egy eltérést sem találunk az általános szabályokhoz képest. Nem állítható, hogy a Kormány jogi szempontból nézve nem próbálta meg a MALÉV-ot megmenteni, hiszen meghozták a kormányhatározatot, megalakult addigra a kizárólag állami tulajdonban álló felszámoló szervezet, az ország nyilvánossága előtt este hosszan taglalták a televíziós csatornákon a MALÉV helyzetét számos szakértőtől megnyugtató szavak

hangzottak el, (holnap is repülünk, csődvédelem alá került a cég, felszámolást nem is lehet emiatt indítani stb.) majd jogalkotásunk nagyobb dicsőségünkre az egész koncepció egyetlen egy éjszaka alatt összeomlott, s utána már senki nem tette fel azt a kérdést "legalábbis hivatalosan", hogy miért nem került sor a MALÉV bejelentett reorganizációjára. (A bejelentést itt nem jogi, hanem kommunikációs értelemben használom) Pedig, ha valamikor valamely ügy kapcsán, a MALÉV legalább annyit megérdemelt volna, hogy a jogi szakma rámutasson, miszerint a hatályos törvényi szabályozásunk bármely cég újjászervezésére teljes mértékben alkalmatlan.

3. Nagyon nagy jóindulattal, akár még azt is feltételezhetnénk, hogy csődtörvényünk, immár 20 éve tartó folyamatos kisiklása egyedi jelenség, és az egyéb törvények majd korrigáló hatásukat ki fogják fejteni. 2006-ban mint ismert a végelszámolásokra vonatkozó rendelkezések dogmatikailag nagyon helyesen kikerültek a csődtörvényből és azokat a cégtörvény fogadta be. Itt azonban még jobban érvényesült az eljárásjogi szemlélet, mára tehát az eredeti Gt.-ben elhelyezést nyert végelszámolási szabályok száma igen jelentősen megugrott, és az eljárások rendkívüli mértékben hosszadalmassá váltak.

Sajnos ez az elvi remény is elillant, abban a pillanatban, amikor az országgyűlés megalkotta 2011. évi CLXXV. törvényt az egyesülési jogról, valamint a civil szervezetek működéséről és szabályozásáról. A törvény rögtön a II. fejezetben foglalkozik a civil szervezetek csőd, felszámolási és végelszámolási eljárásával. Túl azon, hogy csődtörvényünk alkalmazását rendeli el, ami civil szervezetek esetében erőteljesen kérdéses, hiszen a proflorientáltság e szervezeteknél nem jellemző, míg a Cstv. az üzleti tevékenységet veszi alapul. A szabályozás a végelszámolást például alapítvány esetében még bonyolultabbá teszi. A végelszámolás tekintetében ugyanis fő szabályként a kényszer végelszámolás szabályait kell alkalmazni, azonban lehetőség van egy bonyolultabb megoldásra is. A 9. § (8) bekezdése felhívja a Ptk 74/E. §-ának (1) és (3) bekezdését, ahol szerinte lehetőség van normál végelszámolás lefolytatására. Ezt azonban meg kell előznie egy nemperes eljárásnak, ahol a bíróság megállapítja, hogy fennáll a felhívott Ptk. szakaszokban rögzített állapot, nevezetesen a bíróság megszünteti az alapítványt. E törlési vagy megszüntetési határozattal aztán az alapítványnak az e tényt tartalmazó végzés birtokában kezdeményeznie kell végelszámolással történő megszüntetését is. Ahelyett tehát, hogy a jogalkotó a civil szervezetek tényleges specifikumait figyelembe véve egyszerű, ám a gyakorlatban keresztül vihető szabályokat alkotott volna, a helyzetet még bonyolultabbá és kezelhetlenebbé tette.

Összességében tehát a jogi tisztulás helyébe a zűrzavar lép, amely sem a résztvevő szereplők, sem pedig a magyar gazdaság érdekeit nem szolgálja.

Török Gábor
tudományos tanácsadó

Könyvszemle

OSZTOVITS ANDRÁS (szerk.): *A Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény magyarázata*. Opten Kft., Budapest, 2011. 2418 o.

Nemzetközi összehasonlításban a magyar kommentár irodalom meglehetősen szerénynek tekinthető. Különösen igaz ez a civilisztikára. A rendszerváltást követő húsz évben gyakorlatilag csak két - nyomtatásban megjelent - Ptk. kommentár került fogalomba (a HVG ORAC Kiadó ún. cserélhető lapos magyarázata, melyet Petrik Ferenc szerkesztett, valamint a KJK/Complex Ptk. magyarázata, melynek szerkesztője Gellért György).¹

Mindez a korábbi magyar civilisztikai hagyományokat tekintve talán meglepőnek is tűnik. Elegendő csak a Fodor Ármán által szerkesztett, 1905-ben megjelent, *Magyar Magánjogra*, illetve a Szladits Károly által szerkesztett - és teljes terjedelmében 1941-ben megjelent - *Magyar Magánjogra* utalni. Ez a két kötet a mai napig jól használható, számos kérdést sokkal részletesebben tárgyal, mint az újabb kommentárok. Érdemes azonban megemlíteni az Eörsi Gyula és Gellért György által közösen szerkesztett kétkötetes Ptk. magyarázatot is, amely 1981-ben jelent meg. Eltekintve az időközben hatályon kívül helyezett részekről, ez a kommentár is nagyon jól használható még napjainkban is.

Önmagában tehát öröndetes esemény, ha a magyar magánjogi irodalom egy újabb kommentárral gyarapodik. Az pedig különösen értékes tehet egy ilyen munkát, ha a jogtudomány mellett a joggyakorlat számára is jól alkalmazható.

Egy ilyen - többszörösen is hasznosítható - kötet az Osztovits András kúriai bíró által szerkesztett Ptk. Magyarázat. Ez a kétkötetes, több mint kétezer oldalas *Kommentár* összesen húsz szerző alkotása.

Azért is figyelemre méltó ez a munka, mert a szerzők kivétel nélkül a polgári jogot művelők fiatalabb generációjához tartoznak. Olyan fiatal egyetemi oktatókról van szó, akik valamilyen formában a gyakorlattal is kapcsolatban állnak, közülük többen ügyvédként is tevékenykednek (így például Baross Gergely, Bán Dániel, Boóc Ádám, Fuglinszky Ádám, Nemessányi Zoltán, Sándor István). A szerzők emellett szinte kivétel nélkül oktatják is a magánjogot valamelyik hazai egyetem jogi fakultásán. A legtöbb szerző mögött komoly publikációs tevékenység is áll, a *Ptk. Kommentárban* írt részekhez kapcsolódóan számos esetben jelentettek már meg rész-publikációkat. Ez az új kiadvány lehetőséget nyújtott számukra arra, hogy más aspektusból szintetizálják korábbi jogirodalmi munkásságuk eredményeit.

Joggal merül fel a kérdés, hogy van-e értelme 2011-ben egy olyan magyarázatot megjelentetni, amely nem az új, hanem még a régi - jelenleg hatályos - kódexhez kapcsolódik. Az új Ptk. tervezete ugyanis már a KIM honlapján elérhető, a tervek szerint nyár elején a Kormány elé kerül és az őszi ülészekon várhatóan el is fogadja az

Országgyűlés. Mindez azonban korántsem jelenti azt, hogy a hatályos Ptk.-ra még több éven keresztül ne lenne szükség. Kétségtelen ugyanis, hogy szerződések és egyéb jogviszonyok tömegeire még évek múlva is az 1959. évi IV. törvény rendelkezéseit kell majd alkalmazni. Különösen igaz ez a tartós jogviszonyok esetében (például egy 20-30 éves futamidejű bankhitelszerződésnél). Még az új Ptk. árnyékában is van tehát létjogosultsága egy olyan Magyaráznak, amely a hatályos kódex rendelkezéseit elemzi.

Még inkább erősíti ennek a munkának a gyakorlati alkalmazhatóságát, hogy terjedelmét tekintve is egy nagyon alaposan kidolgozott munka. Mindenképp a kiadó bátorságát dicséri, hogy nem szabott terjedelmi korlátot a szerzőknek. Ez tükröződik abban, hogy a két kötet együttes terjedelme meghaladja a 2400 oldalt.

Önmagában természetesen nemcsak a terjedelem számít. Aki azonban kézbe veszi ezt az új kiadványt, rögtön meggyőződhet arról, hogy ennek a munkának nemcsak a terjedelme, de a szakmai színvonala is megfelel a kommentár műfajtól elvárható szintnek.

Bátran ajánljuk tehát ezt a *Ptk. Magyarázatot* az olvasónak, bízva abban, hogy elégedett lesz a szerzők által nyújtott teljesítménnyel.

Bodzási Balázs

*

GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA: *Alkotmányos polgári jog? Az alapvető jogok alkalmazása a magánjogi jogvitákban*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2011. 215 o.

2011-ben jelent meg a pécsi Dialóg Campus kiadó gondozásában Gárdos-Orosz Fruzsina *Alkotmányos polgári jog? Az alapvető jogok alkalmazása a magánjogi jogvitákban* című monográfiája.² A szerző a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomkutató Központ Jogtudományi Intézetének tudományos kutatója. A könyv alapját a szerző PhD disszertációja képezi, mely 2011-ben került megvédésre az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán.

Gárdos-Orosz Fruzsina könyvében az alapvető emberi jogok horizontális hatályával foglalkozik. Figyelemmel arra, hogy a mű választott kutatási területemet, a magánjogot is érinti, így e rövid könyvismertetésben alapvetően a mű magánjogi részével kívánok foglalkozni.

A könyv öt szerkezeti egységre osztható fel. A bevezetést követően a horizontális hatály megjelenése és modelljei kerülnek bemutatásra, ezt követően a szerző a horizontális hatály Magyarországon problémájával foglalkozik, majd a horizontális hatály kérdéskörét elemzi az Európai Unióban. A könyv utolsó fejezete konklúziókat tartalmaz. A monográfiát részletes, külföldi és magyar szakirodalmat bőséggel felvonultató bibliográfia, illetve a

¹ Ezt egészítette ki utóbb a Magyar Hivatalos Közlönykiadó által megjelentetett Ptk. Kommentár.

² GÁRDOS - OROSZ F.: *Alkotmányos polgári jog? Az alapvető jogok alkalmazása a magánjogi jogvitákban*. Budapest - Pécs, Dialóg Campus, 2011. 215 o.

munkában feldolgozott jogesetek keresését jelentős mértékben megkönnyítő jogesetjegyzék zárja.

Gustav Radbruch szerint a magánjog nem más, mint *Herzkammer allen Rechts*, vagyis minden jogok szívkamrája. A hazai Alkotmánybíróság több, mint húsz eszterdős, és más államok hosszabb időre visszamutató joggyakorlata is egyértelműen bizonyítja azt, hogy a magánjog és az alkotmányjog között szoros kölcsönhatás áll fenn.

A szerző művében az alapvető emberi jogok alanyi oldalának vizsgálatával foglalkozik, és már a dolgozat bevezetésében kifejti, hogy az elmúlt évtizedekben az alkotmányjog és felfogásának változásai oda vezettek, hogy megjelent annak az igénye, hogy az alkotmányban foglalt egyes alapvető emberi jogokat az állam a magánjogi jogviszonyokban is érvényesítse.

Ennek lényegét a szerző a horizontális hatály vonatkozásában annak felismerésében látja, hogy megjelent ama követelmény, hogy e jogok ne csupán az állam és az egyén viszonyában, hanem magánszemélyek közötti viszonyban is érvényesüljenek.

A monográfia - magánjogi szempontból - e harmadik személyi hatály (a német szakirodalomban: *Drittwirkung*) elemzésére tesz kísérletet. A szerző a témához a hazai és a külföldi szakirodalom alapos feldolgozását követően közelít, jelentős hangsúlyt fektetve azokra a jogesetekre, melyek a harmadik személyi hatály egyes problematikus részeit érintik.

A problémakör megértése természetesen elválaszthatatlan a magánjog közjogiasodásának folyamatától, melynek a szerző tömör és korszerű áttekintését adja.

A könyv részletesen foglalkozik a német joggyakorlatban híressé vált *Bürgschaft*-esettel. Magánjogi szempontból különösen jelentős annak áttekintése, hogy az alapjogok horizontális hatálya a magánjognak e hosszú múltira visszamutató, a római jog által ismert személyi biztosítékában, a kezességben miképpen jelentkezik.

A munkának a magyar magánjoggal kapcsolatos különleges aktualitását az adja, hogy a szerző kutatási témája tekintetében kimerítően foglalkozik az új Polgári Törvénykönyvnek a mű készítésekor ismert tervezetével. A horizontális hatály vonatkozásában a szerző leszögezi, hogy a horizontális hatály kérdése a magánjogi jogviszonyokban Magyarországon elsősorban a szerződési szabadság és a személyhez fűződő jogok körében értelmezhető.

A szerző újszerű megközelítésben vizsgálja a magyar magánjog irodalmában az alanyi jogok horizontális hatályával is összefüggő Vékás Lajos - Lábady Tamás polémiaát. Vékás Lajos akadémikus álláspontját a szerző akként foglalja össze, hogy a magánjogi jogviszonyok szereplői az alapvető emberi jogoknak nem közvetlen címzettjei. Az alkotmányban foglalt alapjogok és alkotmányos jogok a magánjog normáin keresztül hatnak. Az alapvető emberi jogok címzettjei az állami szervek, mindenekelőtt a törvényhozó hatalom, és a bíróságok.

Lábady Tamás véleményét oly módon összegzi, hogy az új Ptk. kodifikációja során alapvető tézisként kell kimondani azt, hogy az Alkotmányban foglalt jogoknak közvetlen hatálya van, azok ugyanúgy jogalapját képezik a polgári jogi ítékezésnek, mint bármelyik másik jogszabály. A szerző Lábady érveléseként előadja, hogy az Alkotmánybíróság egyértelműen állást foglal a horizontális hatály kérdésében, mégpedig a közvetlen hatály javára.

Nagyon lényeges a szerző ama meglátása, mely szerint az Alkotmánybíróság szerepét ebben a kérdésben nem tekinti ennyire egyértelműnek.

Megítélésem szerint a magyar jogirodalom Gárdos-Orosz Fruzsina munkájával jelentős mértékben gazdagodott, s a könyv nem csupán a közjogászok, hanem a magánjogászok érdeklődésére is számot tarthat. A könyvben elemzett jogesetek, illetve levont következtetések pedig az Alaptörvénnyel, illetve az elfogadásra kerülő új Polgári Törvénykönyvvel összefüggő jogalkalmazás során is igen jelentős segítséget nyújthatnak.

Boóc Ádám

*

KELEMEN LÁSZLÓ: *Miként vélekedünk a jogról?* Line Design Kiadó, Budapest, 2010. 215 o.

Az érdekes szociálpszichológiai kutatáson alapuló munka, már témaválasztásában is rendkívül értékes és aktuális. A mű izgalmas kérdéseket, problémákat vet fel és jár körül. A téma megközelítése interdiszciplináris, "két tudományág, a jog és a pszichológia határán mozog." A kutatás elméleti háttere a szociális reprezentációk jelentését és funkcióit, az erre vonatkozó kutatásokat, - az igazságos világba vetett hit és a rendszerigazolás elmélete kérdéskörén túl -, a bűnelkövetés okait és a büntetés céljait, az erre vonatkozó elméleteket foglalja össze. Elemzi a sértett/áldozat fogalmát, szerepét, illetve összegzi a sértetté válásra és a bűnözéstől való félelemre vonatkozó főbb elméleteket és kutatásokat. A szerző, a szankciórendszert tárgyalva, felveti a halálbüntetés indokoltsága kérdéseit is. A módszertani fejezet a kutatás kérdőívét és a mintát ismerteti, majd a kutatási adatokat tárja elénk és elemzi, végül pedig összefoglalja a főbb kutatási eredményeket. A kötet további oldalai bőséges, rendkívül informatív és jól szerkesztett mellékleteket tartalmaznak.

A gazdag kutatási anyag birtokában, éppen a bőség zavara miatt, a szerzőnek nem volt egyszerű dolga. Sikertelen azonban megfelelő egyensúlyt kialakítani a gyorsaság és az elmélyültség követelményei között, akként, hogy nem ambicionálja az összes adat azonnali értékelését. A kiválasztott témaköröket, adatokat azonban maradéktalanul és lényegre törően elemzi. Maga is utal arra a tényre, hogy az "adattenger" feldolgozásának csábító lehetőségei közül a legaktuálisabb kérdések kifejtése helyezi a hangsúlyt, az adatok minél szélesebb keretek között zajló elemzésének igényével (9. o.). A szerző a későbbiek során minden bizonnyal foglalkozik majd a rendkívül gazdag és nagy lehetőségeket rejtő adatok további értékelésével, illetve a kutatás során szerzett tapasztalatok felhasználásával.

A szerző a bevezetőben ismerteti a kutatás célját és áttekinti a kutatás elméleti hátterét. Utóbbi körben a szociális reprezentációk jelentése, funkciói és az erre vonatkozó főbb kutatások témakörét emelném ki. Ezt követően, a szerző az igazságosság, az igazságos világba vetett hit, illetve a rendszerigazolás és rendszerkritika fogalmait járja körül és gazdagítja az empirikus kutatások eredményeivel. Az általános kérdéseket követően, a gondolatot ív a bűnügyi tudományok területére viszi át az olvasót, ahol a bűnözés okai, a büntetés céljai, a főbb büntetési elméletek áttekintését adja. Kitér a sértett-áldozat fogalmára, szerepére, a bűnözéstől való félelemre, az áldozattá válásra, a kriminálstatistika adataira és az ezzel kapcsolatos empirikus kutatások eredményeire. Tömören, rendkívül hitelesen és korrekten hivatkozik

saját kutatásain túl, más szerzőknek, a témával kapcsolatos kutatási anyagaira és eredményeire. A kötet anyaga hivatkozik a szerzőnek egy korábbi, a 2007. évi, jelentős kutatására is, amely tartalmi és módszertani szempontból egyaránt fontos előrelépést jelentett a jelenlegi kutatás megalapozásában. A jelenlegi munka alapjául szolgáló, 2010. évben lezajlott kutatás mintavétele azonban gazdagabb, a szerző korábbi kutatásánál szélesebb merítést alkalmazott. Az 1100 főre kiterjedő kutatásban két minta: egy ezer főből álló, országos, reprezentatív minta és egy 100 fős, jogi végzettségű személyekből álló minta is szerepelt. A két minta összehasonlító jellemzését a kutatás szocio-demográfiai, a társadalom aktuális problémái iránti érdeklődés, illetve pártpreferencia alapján is elvégezte. A szerző a függő változók alaposztásait és különbségeit, valamint a függő változók többdimenziós összefüggéseit is vizsgálta mindkét mintában.

A kutatás annak feltárását célozta, hogy a mai magyar társadalom hogyan vélekedik bizonyos kérdésekről. A kérdőív jogi és pszichológiai kérdésköröket tartalmazott. Az izgalmas anyag választ ad néhány különösen izgalmas és aktuális kérdésre. Ilyen például a szankciórendszer szigorítása és a bűnözés csökkenése közötti viszony; az ún. megélhetési bűnözés illetve a munkanélküliség csökkentése, a szociális juttatások emelése révén, stb. Nem kétséges, hogy e jogpolitikai kérdések a gazdasági válság által kiélezett helyzetben, a társadalmi érzékenység fokozódása valamint a tűrőkéesség csökkenésének fényében, most különösen aktuálisak, fontos témakörök, ténylegesen megoldandó problémák. Éppen ezért tartom kitűnő döntésnek, hogy a szerző e kiemelt jelentőségű kérdések közül, többet is felvett szociálpszichológiai kutatásának tárgykörébe.

A jogi kérdések sorában szerepelnek a jogalkotás és jogalkalmazás egyes problémái, illetve az igazságszolgáltatás alapvető elveinek érvényesülése. A kutatás emellett foglalkozik a bűnöző magatartás okaival és megelőzésével is. A kérdőív beható ismerete nélkül, kizárólag a könyv tartalomjegyzékének tanulmányozása alapján, számomra még bónusz kérdéskörnek tűnt a hazai szankciórendszerben jelenleg már nem szereplő halálbüntetés indokoltságának a vizsgálata. A munka tanulmányozása során azonban be kellett látnom, hogy a kérdőív logikájához e téma valóban illeszkedik.

Különösen dicséretesnek tartom, hogy a kutatás nemek szerinti bontásban is tartalmaz adatokat.³ Nem találok indokát azonban, hogy az abortusz tiltásával kapcsolatos kérdéseknél miért nincs ilyen bontás,⁴ míg pl. a kábítószeresek közül, az enyhe drogok legalizálására vonatkozó kérdéskörnél viszont szerepel.⁵ Ez azért is szembetűnő, mert evidens, hogy az abortusz kérdése nyilvánvalóan sokkal inkább érinti a nőket, mint a férfiakat. A kutatás adatai szerint, az abortusz tilalmának lehetőségével egyébként a válaszadók többsége nem ért egyet. Az életkori megoszlásnál látható, hogy az abortusz tilalma lehetőségének a felvetésével a válaszadók legfia-

talabb (18-19 évesek) korcsoportja 94%-ban, míg a legidősebb (70-79 évesek) korcsoportban 57%-ban nem ért egyet. Az iskolázottsági szint szerinti bontásban, a magasabb iskolai végzettségűek jóval nagyobb arányban ellenzik az abortuszt, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűek (86-53%-os a két szélsőérték).

A kérdőívek alapján, a szankciórendszer szigorítása irányába mutató válaszok lényegében már valamennyire megelőlegezik a halálbüntetés teoretikus visszaállításával kapcsolatos attitűdöt is. Ez a kutatás alapján azonban markánsabb, mint ahogyan arra magam számítottam. Mindkét mintában (a budapesti, illetve a diplomás minta kivételével) ugyanis a halálbüntetés visszaállítását preferáló nézet abszolút többsége mutatható ki. A kutatás ezzel kapcsolatban bőséges adatokat tartalmaz. Kiemelést érdemel, hogy a szerző, e téma elméleti bevezetőjében, a halálbüntetés indokoltságával illetve annak hiányával kapcsolatos érveket, az emberi jogi vonatkozásokat, a bírói tévedés lehetőségével és más kérdésekkel kapcsolatos nézeteket is lényegre törően elemzi, összegzi.

A szerző fentiekben ismertetett kutatásának adatai, eredményei értékesek és innovatívak. Az adatok legérdekesebb és legaktuálisabb vonulatainak feltárásán alapuló kötetet, amely a (büntető)jogról való vélekedésünk lényegét, tartalmi jellemzőit igyekezett feltárni, feltérképezni, jelentős tudományos értéket képvisel.

Fehér Lenke

*

LÓRÁNT CSINK - BALÁZS SCHANDA - ANDRÁS ZS. VARGA (ed.): *The Basic Law of Hungary*. Clarus Press-National Institute of Public Administration, Dublin, 2012. 350 o.

Hazánk új alkotmányát az intenzív belpolitikai és jogi viták már elfogadása előtt a nemzetközi érdeklődés fénykörébe állították. A jelentős külföldi érdeklődés⁶ pedig számos hazai szerzőt inspirálhatott az elmúlt hónapokban arra, hogy az új alkotmánnyal kapcsolatos nézeteiket a nagy nyugati nyelveken is megjelentessék. E folyamat egyik első, de minden bizonnyal nem utolsó eleme a fenti, Írországból megjelent kötet.

Tizennyolc szerző munkája a kötet – Balogh Zolt, Christián László, Cserny Ákos, Csink Lóránt, Fröhlich Johanna, Gerencsér Balázs Szabolcs, Hajas Barnabás, Halász Zolt, Horkay Hörcher Ferenc, Jakab András, Kis Norbert, Molnár Miklós, Orbán Endre, Patyi András, Schanda Balázs, Smuk Péter, Trócsányi László és Varga Zs. András - és többségük valamilyen, szorosabb vagy lazább szálakon kötődik a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogi karának alkotmányjogi tanszékéhez. A tudományos pozíciók vonatkozásában is széleskörű szerzői kört fog össze a kötet, a szerzők között már elismert, illetve karrierjükét még csak kezdő kutatókkal is találkozhatunk. Nem tűnik túlzásnak az a megállapítás, hogy e kötetben egy konzervatív műhely elemzését találhatjuk az új alkotmányról, és ez önmagában is érdekessé teszi a kötetet, hiszen eddig ez a megközelítés kevésbé exponálta magát a szakadatlanul zajló tudományos vitákban.

A kötet felépítése az új alkotmány szerkezetét követi, a szerkesztők csak kisebb pontokon tértek el ettől; beil-

³ A nők aránya a reprezentatív mintában 53, míg a jogász mintában 59% volt (72. o.). Az egyes kérdések taglalásánál több helyen is szerepel a nemek közötti megoszlás. Így pl. a szociális támogatások növelése és a bűnözés mértéke csökkentésének kapcsolatáról (a szociális támogatások növelése a mintában szereplő nők 39%-a, míg a mintában szereplő férfiak 31%-a szerint csökkentené a bűnözést) (108–109).

⁴ A szerző által közreadott ábrák alapján, életkorral és iskolai végzettséggel kapcsolatos bontásban ismerjük meg az arányokat (116. o., 39. és 40. ábra).

⁵ A kutatás adatai szerint a férfiak és nők döntő többsége ellenzi a legalizálást. A kutatásban részt vevő férfiak 31%-a, míg a nők mindössze 24%-a foglalt állást a legalizálás mellett. A mintában szereplő férfiak tehát úgy tűnik, megengedőbbek a kérdésben. (117. o., 41. ábra)

⁶ Ezek áttekintését lásd K. KELEMEN: The New Hungarian Constitution: European Criticalities. (a second draft). http://oru.academia.edu/KatalinKelemen/Papers/1249768/K_Kelemen_-_The_New_Hungarian_Constitution_European_Criticalities

lesztettek egy tanulmányt az alkotmány elfogadásának körülményeiről első fejezetként, illetve a közpénzügyekről szóló rész a kötet legvégére került, noha az alkotmány szövegében megelőzi a különleges jogrendhez kapcsolódó szabályokat. Az egyes fejezetek részletesen és kimerítően ismertetik az új alkotmány szabályait, illetve ezeket sokszor történelmi és európai kontextusba helyezve értékelik. Ez az egységes szemlélet a kötet egyik módszertanilag is előnyös vonása.

A szabályanyag tárgyi ismertetésén túl ez a munka egy másik nézőpontból is fontos. Amennyiben "kitekintünk" az egyes fejezetek szigorúan vett jogi mondanivalója mögül, akkor megfigyelhetjük, hogy maga a kötet milyen ún. "diszkurzív terekben" mozog, azaz milyen vitákhoz és dialógusokhoz kapcsolódik.

Az első ilyen viszonyítási pont, mellyel határozott kapcsolatba kerülnek az írások, a Velencei Bizottság, és ezen keresztül a nemzetközi szakmai közösség véleménye. A kötet számos tanulmánya hivatkozza, illetve idézi a Velencei Bizottság megállapításait, továbbá több ponton vitatja is azokat. Ez legjobban Trócsányi László írására jellemző, aki részletesen elemzi a Velencei Bizottság álláspontját, többek között kifejti, hogy nem ért egyet azzal, hogy nem zajlott elégséges vita az új alkotmányról. A dialógus második nagy tere az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlata, mely szerepe alapvető a rendszerváltást követő magyar alkotmányos kultúra fejlődésében. Több tanulmány – például Balogh Zsolt és Hajas Barnabás alapjogokkal foglalkozó fejezete – is részletesen hivatkozik az alkotmánybíróági határozatokra, vagy merít ebből a gyakorlatból; a "láthatatlan alkotmányt" csiszolja tovább. Ez azt a véleményt erősíti, hogy a korábbi alkotmánybíróági gyakorlat még akkor is az egyik legfontosabb orientációs pont marad, ha a normaszöveg jelentősen megváltozik. A kötet utolsó nagy "reflexiós tere" pedig az "közös európai alkotmányos hagyomány". A tanulmányok egy jelentős része – többek között Kis Norbert és Csernyi Ákos, illetve Halász Zsolt írásai – kiemelt figyelmet fordít a vonatkozó európai példák bemutatására és a magyar intézmények azokkal történő összevetésére. Az egyes tanulmányok tehát, hozzájárulva a párbeszédhez alakítják a közös gondolkodást.

Az is elgondolkodtató, hogy egy elszórt hivatkozáson kívül – Hörcher Ferenc írásában – egyáltalán nem találunk semmilyen kapcsolódási pontot az új alkotmány hazai kritikáihoz.⁷ Ez nem biztos, hogy a legszerencsésebb megoldás, mivel a markáns politikai véleménykülönbségek ellenére sem lehet egyetlen mozdulattal félresöpörni ezeket a hangokat. Sőt, ezekből a vitából az egyes tanulmányok sokat meríthettek volna, azokat tovább gazdagíthatta volna az egyes, konkrét jogi érvek ütköztetése. Sajnálatos, hogy erre most nem került sor, de a jövőben talán elindulhat a párbeszéd ezen a vonalon is.

Utolsó megjegyzésként érdemes felhívni arra a figyelmet, hogy a kötet alcíme – *A First Commentary* – félrevezető lehet. Alkotmányjogi kontextusban ugyanis ez az alcím a német kommentár-irodalmat idézi fel, azonban az nyilvánvaló, hogy jelen esetben nem ilyen jellegű munkáról van szó. Talán jobb lett volna a *First Discussion* vagy *Overview* megnevezés, mivel e fordulatoknak nincs ilyen jelentésbeli holdudvaruk.

Összegezve, értékes vállalkozás áll a fenti kötet mögött, mely fő erénye, hogy angol nyelven hozzáférhetővé teszi az új alkotmány egyik olvasatát. Úgy teszi mindezt, hogy nem kinyilatkoztat, hanem az új alkotmányról szóló párbeszéd különféle dimenzióiban fogalmazza meg álláspontját, és így továbbgondolásra, a vita folytatására ösztönöz. A dialógus pedig nem csak a jogász szakma, hanem az egész ország érdeke.

Fekete Balázs

⁷ Kiindulópontként lásd: FLECK Z.-GADÓ G.-HALMAI G.-HEGYI SZ.-JUHÁSZ G.-KIS J.-KÖRTVÉLYESI ZS.-MAJTÉNYI B.-TÓTH G. A.: Vélemény Magyarország alaptörvényéről. *Fundamentum*, 2011/1. 61–77. <http://www.fundamentum.hu/magyarorszag-alaptorvenye-i/cikk/velemenymagyarorszag-alaptorvenyerol>